

3 Uitbreiding van zorg - fase 2

Wanneer en hoe loopt een CLB een handelingsgericht diagnostisch traject bij een leerling met cognitieve sterktes? Dit vind je terug in Uitbreiding van zorg, het derde deel van het [Specifiek Diagnostisch Protocol Vermoeden van \(hoog\)begaafdheid](#). Lees dit bij voorkeur samen met [Brede \(preventieve\) basiszorg](#), [Verhoogde zorg](#) en het [Theoretisch deel](#) van dit protocol. De protocollen zijn een leidraad voor diagnostiek binnen de onderwijscontext gehanteerd door CLB-teams in samenwerking met scholen. Een Specifiek Diagnostisch Protocol is een concrete vertaling van de algemene handvatten in het [Algemeen Diagnostisch Protocol \(ADP\)](#).

Inleiding

Op een bepaald moment krijgt men een vermoeden van ontwikkelingsvoorsprong of hoogbegaafdheid bij een leerling. Dit kan al op jonge leeftijd zichtbaar zijn.

Op school worden hoogbegaafde leerlingen opgemerkt doordat ze snel denken, veel weten, weinig behoefte hebben aan herhaling- en oefenstof, leergierig zijn en gemotiveerd worden door uitdagende taken en opdrachten. Ze zijn creatief en vindingrijk in het oplossen van allerlei problemen.

Sommige hoogbegaafde leerlingen kunnen tot uitzonderlijke prestaties komen.

Anderzijds zijn er bij de schoolgaande jeugd in Vlaanderen naar schatting tussen de 2500 à 3000 hoogbegaafden die onderpresteren¹. Bij deze groep van leerlingen wordt het vermoeden van hoogbegaafdheid vaak niet geformuleerd².

Deze leerlingen vertonen vaak negatieve kenmerken zoals desinteresse, niet deelnemen aan het klasgebeuren, uitdagende taken afwijzen, aanpassen aan het gedrag en het kunnen van andere leerlingen. Bij deze leerlingen is er geregeld een ander beeld thuis dan op school. Ouders merken bij hun kind juist wel uitgesproken interesse, motivatie en leergierigheid. Samenwerking met de ouders is onontbeerlijk om een genuanceerd beeld te krijgen bij een leerling die mogelijk onderpresteert.

In de fase van uitbreiding van zorg gaat de aandacht ook naar deze leerlingen.

Een aantal kenmerken van hoogbegaafdheid zijn gelijklopend bij leerlingen met een autismespectrumstoornis (bijvoorbeeld de puntjes op de i zetten of moeilijk doen omdat de leerkracht de rekenoefening op het rechterbord heeft geschreven terwijl die

---

¹ D'hondt C. en Van Rossen H., Hoogbegaafde kinderen, op school en thuis. Een gids voor ouders en leerkrachten, Garant, Leuven, 1999, blz. 59

² Uit Nederlands onderzoek blijkt dat leerkrachten uit het secundair onderwijs op de hoogte zijn van de algemene problematiek van hoogbegaafdheid en onderpresteren maar dat de signalering en de begeleiding van (hoogbegaafde) onderpresteerders meer aandacht behoeven. In: Beek S., de Boer E., Excellent en onderpresteren, KPC, Den Bosch, 2010

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

oefeningen anders op het linkerbord staan) of ADHD (bijvoorbeeld: de hoogbegaafde leerling die zich verveelt in de klas, zit de ganse dag te wiebelen op zijn stoel en laat zich voortdurend afleiden door wat er buiten te zien is)³.

Bij anderstalige leerlingen wordt hoogbegaafdheid dikwijls te laat of niet gedetecteerd. Ook deze leerlingen kunnen gedemotiveerd raken en haken soms al af in het lager onderwijs waardoor hun onderwijsloopbaan wordt gehypothekeerd. Anderstalige leerlingen sneller en intensiever in contact brengen met het Nederlands op school of bij buitenschoolse activiteiten kan de invloed van de taalfactor verkleinen.

Dit protocol maakt gebruik van het model van Heller (zie Theoretisch deel) ingebed in de HGD-methodiek om de verschillende factoren vulling te geven.

---

³ http://www.hoogbegaafdvlaanderen.be/07_probleemkind/2_etiketten.html

1 Intakefase omvat kernopdrachten onthaal – vraagverheldering

1 Vraag verhelderen

De CLB-medewerker zorgt voor een brede beeldvorming van de leerling in zijn context op basis van een gesprek met bij voorkeur de ouders, de leerling en de leerkracht. Dit laat hem toe om van meet af aan oog te hebben voor interacties en voor het positieve⁴.

2 Wensen en verwachtingen

Hoe staan ouders, leerkrachten en leerlingen tegenover de problemen? Wat zijn de wederzijdse verwachtingen? Wat verwachten zij van het CLB?

Een steunvraag is: “Zou het voor u goed nieuws of slecht nieuws zijn mocht duidelijk blijken dat er van hoogbegaafdheid sprake is?” “En waarom?”

3 Klacht analyseren: negatief en positief

4 Probleem analyseren

Alle ontwikkelingsgebieden van de leerling worden verkend om zijn algemene niveau van functioneren in kaart te brengen.

Volgende gebieden worden overlopen met aandacht voor sterktes en zwaktes:

- cognitief functioneren;
- communicatieve ontwikkeling;
- leerontwikkeling;
- lichamelijke, zintuiglijke en motorische ontwikkeling;
- sociaal-emotionele en gedragsmatige ontwikkeling;
- werkhouding en taakgedrag.

Gegevens over de bovenstaande gebieden kunnen aanwezig zijn in het school- en CLB-dossier. Mogelijke voorbeelden:

- rapporten en klasresultaten vanuit vorige schooljaren;
- informatie over lezen, spelling en rekenen;
- schoolresultaten andere vakken (klasgemiddelde/ mediaan);
- informatie over motoriek;
- betrokkenheid en welbevinden;
- culturele en sociaaleconomische achtergrond van de thuissituatie;
- informatie over de genomen maatregelen en hun effect,...

---

⁴ Zie HGD-uitgangspunten: transactioneel kader, samenwerken als partners en aandacht voor het positieve.

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

Alert zijn voor signalen

De CLB-medewerker let op signalen die alertheid wekken voor ontwikkelingsvoorsprong of hoogbegaafdheid, maar evenzeer op signalen die dit vermoeden kunnen tegenspreken. Een aantal hoogbegaafde leerlingen echter geven geen signalen. Doordat ze zich anders voelen zijn ze vaak al van in de kleuterschool meester in het verdoezelen van kennis en kunde. Heeft de leerkracht/CLB-medewerker de openheid en de vastberadenheid de leerling te overtuigen van zijn kunnen dan pas worden signalen zichtbaar en voelt de leerling zich veilig om zich te 'tonen'⁵.

Bij jonge kinderen is het noodzakelijk het vermoeden van **ontwikkelingsvoorsprong** te baseren op meerdere evaluatiemomenten. Op één bepaald ogenblik kan men wel een ontwikkelingsvoorsprong vaststellen, maar de precieze aard, omvang en verklaring voor deze voorsprong wordt vaak pas duidelijk na herhaalde momenten van evaluatie op diverse ontwikkelingsdomeinen⁶.

Aan **hoogbegaafdheid** kan doorgaans pas in de loop van de lagere school gedacht worden, wanneer meerdere signalen laten vermoeden dat de leerling voorop loopt en dit gedurende meerdere jaren en op verschillende gebieden⁷.

Gedragingen en kenmerken van hoogbegaafde kinderen die bij ten minste drie wetenschappelijke auteurs genoemd worden zijn⁸:

- is snel van begrip;
- kan grote denk- en leerstappen maken;
- kan verworven kennis goed toepassen;
- beschikt over een groot probleemoplossend vermogen;
- beschikt over een groot analyserend vermogen;
- beschikt over een goed geheugen;
- toont een brede algemene interesse;
- is een doorvrager;
- is een scherp waarnemer;
- is verbaal vaardiger dan leeftijdgenoten;
- valt op door een origineel gevoel voor humor;
- toont een creatief denkvermogen;
- denkt buiten de reguliere kaders;
- wekt de indruk geestelijk vroegrijp te zijn;
- zoekt uitdagingen;
- toont een goed doorzettingsvermogen wanneer het uitgedaagd wordt;
- kan zich sterk concentreren wanneer de activiteit aansluit bij interessegebieden;

---

⁵ Kieboom T., Wetenschappelijke beoordeling protocol 'diagnostiek bij vermoeden van hoogbegaafdheid', Onuitgegeven document, Ministerie van Onderwijs en Vorming, Brussel, 2011

⁶ Hier kunnen o.a. Kleuters veilig oversteken (SIG) en Leidraad voor de taxatie van ontwikkelingsproblemen bij kleuters (Maes e.a.) worden vermeld. Zie diagnostisch materiaal.

⁷ Zie Span en Nelissen in: Drent S. en van Gerven E., Professioneel omgaan met hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs, Koninklijke Van Gorcum, Assen, 2009, blz.23-24

⁸ van Gerven E., Handboek Hoogbegaafdheid, Koninklijke Van Gorcum, Assen, 2009, blz. 18-19

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

- is perfectionistisch ingesteld;
- is in staat tot zelfreflectie;
- heeft grote behoefte aan autonomie;
- accepteert regels en tradities niet klakkeloos maar bevroegt deze;
- zoekt ontwikkelingsgelijken in oudere kinderen.

De CLB-medewerker kan bij de brede intake gebruik maken van de aandachtspunten vermeld in de leidraad opgenomen als bijlage 2⁹. Voor de vraagverheldering en ook om het probleem te kunnen analyseren, kan het in sommige gevallen aangewezen zijn om met een vragenlijst te werken. Dit kan efficiënt en tijdsbesparend werken. Vragenlijsten mogen echter niet te lang en te moeilijk zijn. De vragen zijn niet altijd eenduidig. Ze onderstellen een niveau van taalvaardigheid dat niet altijd als evident mag beschouwd worden. Ze kunnen ook de mondelinge bevraging met mogelijkheid tot verduidelijking en nuancering niet vervangen.

Attributies bevragen en maatregelen en effecten beschrijven

Positieve kenmerken en verklaringen

Bijvoorbeeld: nogal wat ouders verkijken zich op schitterende prestaties die kinderen halen op deelvaardigheden. Zo hoort men dikwijls bij kinderen die rad van tong zijn “Dat wordt later een advocaat”, zonder echter de zinvolheid van de spraakwaterval na te gaan. Niet alledaagse feitenkennis wordt dikwijls geassocieerd met hoogbegaafdheid, terwijl een kind iets toevallig heeft opgenomen of gewoon wat napraat.

Als verklaring voor betere prestaties worden erfelijke factoren aangehaald (hij heeft het van zijn vader, die is ook zo slim), of de pedagogische inzet van de ouders (wij zijn er heel veel mee bezig).

Bijvoorbeeld: de leerkracht ziet in de klas een leerling die heel snel verbanden legt die andere leerlingen niet maken.

Als verklaring voor deze betere prestaties denkt de leerkracht aan hoogbegaafdheid.

Negatieve kenmerken en verklaringen

Bijvoorbeeld: het is altijd al een raar kind geweest, zijn ouders doen ook altijd speciaal, het is een stout kind, het is een wijsneus die op zijn plaats moet gezet worden,...

Als verklaring hiervoor wordt naar persoonlijkheidsfactoren van het kind (vervelend, lui...), de slechte opvoedingssituatie van de ouders verwezen (houden er zich niet mee bezig) of onderwijskwaliteit van de school (doet geen extra inspanningen).

Het effect van al toegepaste maatregelen wordt bevroegd om een zo concreet, objectief mogelijk beeld te bekomen van de leerling. Zoals differentiatie in de klas, stimulatie door de ouders, aanbieden van educatieve spelen, mogelijkheden van het

---

⁹ Deze bijlage werd samengesteld aan de hand van de verschillende signaallijsten die beschikbaar waren uit o.a. de verschillende CLB's en organisaties.

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

internet verder exploreren,...

Het CLB be vraagt welk effect de genomen maatregelen hadden op de ontwikkeling en het welbevinden van de leerling.

5 Afstemmen

2 Strategiefase

Alle relevante gegevens worden geordend en krijgen in deze fase een objectiever karakter door erover te reflecteren. Daarbij stelt het CLB-team zich de vraag: wat is er aan de hand of is er iets anders aan de hand (differentiaaldiagnostiek) en is er nog meer aan de hand?

1 Kindkenmerken clusteren

Bij het clusteren van kindkenmerken gaat bijzondere aandacht naar de begaafdheidsfactoren en niet-cognitieve persoonlijkheidsfactoren die zich uiten in prestatiegebieden binnen bepaalde omgevingsfactoren (zie theorie Heller). Volgend schema kan hierbij een hulp zijn.

Kindkenmerken	
Positieve en beschermende factoren	Risicofactoren
Leerontwikkeling: o.a. lezen en spellen, rekenresultaten, welke oplossingswijzen kent de leerling, welke gebruikt hij spontaan enz.	
<i>Bijvoorbeeld: heeft een hoger AVI-leesniveaueu dan zijn medeleerlingen</i>	<i>Bijvoorbeeld: heeft een hekel aan automatiseren</i>
Werkhouding en taakgedrag: o.a. aandacht, belangstelling, concentratie, faalangst, motivatie, werktempo, zelfstandigheid, zelfsturing enz.	
<i>Bijvoorbeeld: stelt zich leergierig op in de les wereldoriëntatie</i>	<i>Bijvoorbeeld: vermijdt nieuwe leeractiviteiten uit angst om te mislukken</i>
Cognitief functioneren: o.a. communicatie, logisch redeneren, non-verbale communicatie, spraak, taalvaardigheid, verbanden leggen, ruimtelijk inzicht, visueel geheugen enz.	
<i>Bijvoorbeeld: slaat vlug stappen over in een oplossingsprocedure, maakt vlug transfer</i>	<i>Bijvoorbeeld: gaat intuïtief verbanden leggen</i>
Sociaal-emotioneel functioneren: o.a. assertief, hoge/lage frustratiedrempel, omgang met regels, ondernemend of passief, perfectionistisch, sociaal vaardig, vrolijk of somber, zelfverzekerd enz.	
<i>Bijvoorbeeld: is sociaal betrokken bij wereldproblemen</i>	<i>Bijvoorbeeld: doet niet graag mee aan groepsactiviteiten, heeft het gevoel dat niemand hem mag</i>
Lichamelijk functioneren en uiterlijk: o.a. allergieën, erfelijkheid, gezondheid, gehoor en visus, grove en fijne motoriek, verzorgd of niet enz.	
<i>Bijvoorbeeld: is lid van een sportclub</i>	<i>Bijvoorbeeld: heeft fysieke klachten</i>

Uitbreiding van zorg – fase 2
Vermoeden van (hoog)begaafdheid

2 Contextkenmerken clusteren

Volgend schema kan de clustering van de omgevingsfactoren ondersteunen.

Kenmerken school- en klasomgeving	
Positieve en beschermende factoren	Risicofactoren
Pedagogische werkwijze: o.a. begrip voor leerlingen die het moeilijk hebben, hulp, mate van differentiatie, motiverend, onderwijsstijl, oog voor diversiteit, oog voor positieve bekrachtiging, sfeer in de klas, wat heeft de leerkracht al geprobeerd enz.	
<i>Bijvoorbeeld: motiverend, met oog voor sterke kanten van alle leerlingen</i>	<i>Bijvoorbeeld: geen extra verrijkingsleerstof</i>
Vakkennis en didactische vaardigheden: o.a. inzicht in normale ontwikkeling, kennis en visie over leerstoornissen, zicht op deelvaardigheden die een bepaalde taak vereisen, zicht op de systematische opbouw van opdrachten enz.	
<i>Bijvoorbeeld: leerkracht met inzicht in hoogbegaafdheid, kan signalen van hoogbegaafdheid herkennen</i>	<i>Bijvoorbeeld: leerkracht vindt hoogbegaafdheid een luxeprobleem</i>
Klasmanagement: o.a. afwisseling in werkvormen, klassendifferentiatie, hoe verlopen overgangen tussen lessen, voldoende routine, voldoende structuur enz.	
<i>Bijvoorbeeld: leerlingen weten wat te doen tijdens ‘dode’ momenten</i>	<i>Bijvoorbeeld: de klasafspraken zijn onvoldoende duidelijk</i>
Kenmerken van de methode: o.a. differentiatie voorzien, voldoende herhaling, voldoende mogelijkheid tot automatiseren enz.	
<i>Bijvoorbeeld: er is verrijkingsmateriaal</i>	<i>Bijvoorbeeld: te veel oefeningen van dezelfde soort leerstof</i>

Uitbreiding van zorg – fase 2
Vermoeden van (hoog)begaafdheid

Kenmerken thuissituatie	
Positieve en beschermende factoren	Risicofactoren
Specifieke gezinskenmerken: o.a. goede band met grootouders, moeder/vader werkt thuis, ouders hebben onregelmatige en drukke beroepsbezigheden, ouders maken thuis tijd voor de kinderen, problematiek bij de ouders, scheiding enz.	
<i>Bijvoorbeeld: goed evenwicht tussen werk en gezin</i>	<i>Bijvoorbeeld: huiselijke problemen eisen te veel tijd ten koste van tijd voor de kinderen</i>
Pedagogische vaardigheden: o.a. beschikbaarheid en bereikbaarheid, hulp, regels, straffen en belonen, structuur voldoende stimulerend enz.	
<i>Bijvoorbeeld: ouders respecteren tempo van het kind</i>	<i>Bijvoorbeeld: ouders behandelen hun kind als volwassene</i>
Verklaringen en attributies: o.a. kennis van hoogbegaafdheid en visie erover, welke verklaring geven ze voor problemen enz.	
<i>Bijvoorbeeld: ouders zien in dat hun kind beter presteert dan leeftijdsgenoten</i>	<i>Bijvoorbeeld: opmerkingen van kinderen worden als betweterigheid aanzien</i>
Lichamelijke verzorging: o.a. beweging, hygiëne, slaap, voeding enz.	
<i>Bijvoorbeeld: krijgt de mogelijkheid om veel te bewegen</i>	<i>Bijvoorbeeld: ouders stimuleren het kind enkel in intellectuele richting</i>
Cognitieve stimulering: belangstelling voor het leerproces, ondersteunen van het leren thuis enz.	
<i>Bijvoorbeeld: ouders stimuleren zelfstandigheid bij het leren</i>	<i>Bijvoorbeeld: ouders weinig betrokken bij het schoolse gebeuren</i>
Steun bij sociaal-emotionele ontwikkeling: o.a. aanleren van sociaal adequaat gedrag, affectie en positieve bejegening, bevorderen contact met vriendjes, ...	
<i>Bijvoorbeeld: ouders stimuleren dat kinderen met andere kinderen spelen</i>	<i>Bijvoorbeeld: ouders maken bepaalde gedragingen van de hoogbegaafde belachelijk</i>

3 Diagnostisch traject kiezen

Het diagnostische traject wordt gekozen in functie van het **type vraagstelling** uit de intake. Bij een vermoeden van ontwikkelingsvoorsprong of hoogbegaafdheid omvat de vraag aan het CLB vrijwel altijd twee elementen:

- Een onderkende of classificerende vraagstelling: Heeft deze kleuter een ontwikkelingsvoorsprong? Is deze leerling hoogbegaafd?
- Een handelingsgerichte of indicerende vraagstelling: Welke aanpak is aangewezen?

Voor CLB en school ligt de focus op de handelingsgerichte diagnostiek. Dit vereist partnerschap en actieve samenwerking tussen de ouders, de leerling, de school - als medeonderzoekers - en het CLB. Onderkendend onderzoek is ermee verweven, maar hanteert ook welomschreven criteria en grenswaarden (zie Theoretisch deel).

In de praktijk wordt het CLB vaak geconfronteerd met samengestelde diagnostische vragen. Bijvoorbeeld wanneer ouders of leerkrachten zoeken naar een verklaring voor uitingen van verveling of probleemgedrag van een leerling in de klas. Deze antwoorden bieden aanknopingspunten voor begeleiding/indicatiestelling.

4 Hypothesen en onderzoeksvragen formuleren

4.1. Hypothesen formuleren

Bij een vermoeden van hoogbegaafdheid zijn meerdere hypothesen nodig, zowel gericht op het handelen als op de onderkenning.

Handelingsgerichte hypothesen richten zich op sterktes en op veranderbare kenmerken bij het kind, in de onderwijsleersituatie en in de opvoedingsomgeving. Dat is nodig om later, in de indiceringsfase, realistische doelen te kunnen stellen. Hier liggen de krachtigste aangrijpingspunten voor het handelen¹⁰.

---

¹⁰ Veranderbaar bij het kind zijn bijvoorbeeld: voorkennis van onderliggende leerstof, beleving van de leersituatie, competentiegevoelens, motivatie en zelfstandigheid. Veranderbaar in de klas zijn onder meer de leervormen, het klassenmanagement, de klassensfeer en de acceptatie van een leerling die anders is. Veranderbaar in de opvoedingssituatie is bijvoorbeeld inzicht in de mogelijkheden en beperkingen van hun kind en de samenwerkingsrelatie tussen school en ouders (zie Pameijer N., Diagnostisch proces in het onderwijs. In: Verschueren K. en Koomen H., Handboek Diagnostiek in de leerlingenbegeleiding, Garant, Antwerpen, 2007. Zie ook Pameijer N. en van Beukering T., Handelingsgerichte diagnostiek: een praktijkmodel voor diagnostiek en advisering bij onderwijsleerproblemen, Acco, Leuven/Amersfoort, 2004)

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

Onderkennende hypothesen richten zich op de signalen die doen denken aan hoogbegaafdheid. Deze signalen kunnen echter ook naar andere zaken verwijzen of er kan een dubbele diagnose aan de orde zijn.

Afhankelijk van de situatie liggen bepaalde handelingsgerichte hypothesen voor de hand. Enkele voorbeelden van relevante handelingsgerichte vragen:

- Dagen cognitieve ontwikkelingsspelen de leerling uit? Ontwikkelt coöperatief leren de sociale vaardigheden?
- Werken aangepaste rekentaken motiverend?
- Kunnen buitenschoolse activiteiten zoals muziekles, een vreemde taal leren, deze leerling blijvend motiveren?
- Verhoogt het geven van verantwoordelijkheid aan de leerling bij het meewerken aan de schoolkrant, webblog of schoolwebsite de motivatie?
- Bevordert een klassensfeer waar positief omgegaan wordt met verschillen tussen leerlingen het zelfbeeld?
- Bevordert constructief overleg tussen de school en de ouders het welbevinden?

De voor de hand liggende onderkennende hypothesen worden geformuleerd. Binnen dit protocol zijn dat de hypothesen ontwikkelingsvoorsprong en hoogbegaafdheid.

- De onderkennende hypothese ontwikkelingsvoorsprong kan gesteld worden in de kleuterschool wanneer kleuters over inzichten, vaardigheden en attitudes beschikken die normaal pas op latere leeftijd verworven zijn.
Dit alles wil uiteraard niet zeggen dat er geen kleuters zijn waarvan we kunnen zeggen dat zij in potentie hoogbegaafd zijn.
Het geeft wel aan dat het begrip hoogbegaafdheid voor kinderen tot 6 jaar slechts met uiterste voorzichtigheid gebruikt mag worden. Binnen de onderwijs situatie is de term 'kleuter met een ontwikkelingsvoorsprong' meer gangbaar.
Dit heeft te maken met de ontwikkeling die kinderen doormaken. Bij kinderen tot ongeveer 6 jaar verloopt de ontwikkeling nog in sprongen. Een periode van snelle ontwikkeling op een bepaald terrein van de ontwikkeling wordt vaak gevolgd door een periode van relatieve stilstand op dat terrein. Bij oudere kinderen verloopt de ontwikkeling meer lineair; wat impliceert dat het ontwikkelingsverloop beter te voorspellen is.
- De onderkennende hypothese hoogbegaafdheid kan gesteld worden als de leerling in het lager en secundair onderwijs op meerdere prestatiegebieden tot uitzonderlijke resultaten komt en er verwacht wordt dat hij een hoog IQ heeft.

Bijkomend kan de hypothese 'onderpresteren' worden geformuleerd wanneer over een langere periode een groot verschil is tussen wat verwacht wordt en wat de leerling presteert.

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

Andere bijkomende hypothesen kunnen geformuleerd worden en de desbetreffende protocollen worden toegepast:

- autismspectrumstoornis;
- ADHD;
- stemmingsproblemen/stoornis zoals een rouwproces of een depressie;
- angstproblemen/-stoornis, zoals faalangst;
- gedragsproblemen/-stoornis;
- leerstoornis,...

Het CLB-team schrijft alle geformuleerde hypothesen neer en expliciteert zo met welke hypothesen het rekening houdt. Een heldere argumentatie in het CLB-dossier maakt transparant waarom bepaalde hypothesen zijn weerhouden en/of waarom niet. Elke weerhouden hypothese zal getoetst worden.

4.2. Onderzoeksvragen formuleren

De weerhouden hypothesen worden omgezet in heldere, meetbaar geformuleerde onderzoeksvragen. Ze steunen op een 'als ... dan ...' redenering (die tot een advies zal leiden).

Enkele voorbeelden:

Voorbeeld 1

- Probleemsituatie: Joke presteert op meerdere gebieden boven het klasgemiddelde. Zij kan zelfstandig werken en verveelt zich niet snel. Zij roept de hulp in van de klasleerkracht enkel als dit nodig is. De leerkracht vermoedt dat ze een leervoorsprong heeft.
- Een mogelijke hypothese is: Joke heeft een leervoorsprong.
- Een mogelijke onderkende onderzoeksvraag is: heeft Joke een leervoorsprong?
Redenering: als Joke een leervoorsprong heeft, dan heeft ze nood aan uitbreiding van leerstof.
- Een mogelijke indicerende onderzoeksvraag is: heeft Joke nood aan uitbreiding van de leerstof?
Redenering: Als Joke bij meerdere vakonderdelen boven het gemiddelde zit dan kan doortoetsen uitsluitel geven over haar leervoorsprong.

Voorbeeld 2

- Probleemsituatie: Aziz is een rustige jongen die tijdens de lessen snel tot inzicht komt en creatieve oplossingen kan bedenken. Bij oefeningen die bedoeld zijn om het automatiseren vlotter te laten verlopen (vb. inoefenen tafels, cijferen,...) is zijn aandacht er niet bij. Aziz komt niet tot het oplossen van deze oefeningen. Terwijl anderen klaar zijn, moet Aziz dikwijls nog beginnen.

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

- Een mogelijke hypothese is: Aziz is hoogbegaafd.
- Een mogelijke onderkennende onderzoeksvraag: Is Aziz hoogbegaafd?
Redenering: Als uit een intelligentietest blijkt dat Aziz een IQ heeft hoger dan 130 en voldoende signalen aanwezig zijn, kan er hoogbegaafdheid vastgesteld worden.

Voorbeeld 3

- Probleemsituatie: Lotte is 8 en zit in het derde leerjaar, qua resultaten behoort ze tot de top van de klas. Toch meldt de klasleerkracht dat het niet zo goed gaat qua gedrag: Lotte is druk, impulsief, zet een grote mond op en kan niet stilzitten. Tijdens een gesprek met de leerkracht bevestigen de ouders dat dit thuis ook zo is.
- Mogelijke hypothesen zijn: er is sprake van ADHD en/of hoogbegaafdheid.
- Een mogelijke onderkennende onderzoeksvraag: kadert het drukke gedrag in de hypothese ADHD of is er sprake van hoogbegaafdheid? Of zijn beide aanwezig?
Redenering: Als de problemen te maken hebben met vermoeden ADHD, dan kan verder onderzoek nodig zijn. Dan volgt men het protocol 'Vermoeden van gedrags- en emotionele problemen'. Als er sprake is van hoogbegaafdheid volgt men het protocol 'Vermoeden van (hoog)begaafdheid'. Als er zowel sprake is van ADHD en hoogbegaafdheid kan het samen voorkomen bevestigd worden.

Voorbeeld 4

- Probleemsituatie: Paul is geëngageerd in de jeugdbeweging en is thuis steeds actief bezig. Hij heeft een zeer brede algemene kennis en komt vaak gevat uit de hoek. Toch zijn de schoolresultaten ondermaats.
- Een mogelijke hypothese: is Paul hoogbegaafd en presteert hij onder zijn mogelijkheden.
- Een onderkennende onderzoeksvraag is: Is Paul hoogbegaafd en presteert hij onder zijn mogelijkheden?
- Redenering: Als er een vermoeden is van onderpresteren bij hoogbegaafdheid dan kan een onderzoek naar hoogbegaafdheid een antwoord bieden.

Voorbeeld 5

- Probleemsituatie: Yousra geeft de indruk onvoldoende aandachtig te zijn bij de klassikale instructie van lessen. Toch werkt zij alle opgaven steeds snel en correct af.
- Een mogelijke hypothese is: Yousra heeft nood aan een verkorte instructie- en uitbreidingsoefeningen.
- Een mogelijke indicerende onderzoeksvraag: heeft Yousra nood aan een verkorte instructie en uitbreidingsoefeningen?
- Redenering: als Yousra kortere instructie en uitbreidingsleerstof krijgt zal haar aandacht bij de les verhogen.

Uitbreiding van zorg – fase 2
Vermoeden van (hoog)begaafdheid

5 Betrokkenen informeren en overleggen

3 Onderzoeksfase

1 Wat onderzoeken?

De vraag of er sprake is van een ontwikkelingsvoorsprong of hoogbegaafdheid wordt door het CLB onderzocht.

Hoewel het mogelijk is dat uit de vorige fases al veel informatie beschikbaar is, kan verder onderzoek en het bijeenbrengen van informatie over verschillende factoren door het CLB noodzakelijk zijn. Dit onderzoek dient niet alleen om bevestiging te krijgen van ontwikkelingsvoorsprong en hoogbegaafdheid, maar ook om informatie te verzamelen die nodig is om later gericht advies te geven naar handelen en evalueren.

Het diagnostisch traject binnen de schoolse context zal zich doorgaans vooral richten op de onderkenning en indicering bij een vermoeden van 'intellectuele begaafdheid'. Deze 'intellectuele begaafdheid' kan ook het best valide gemeten worden¹¹.

Dit wil echter niet zeggen dat andere begaafdheidsfactoren niet kunnen in kaart gebracht worden.

Aansluitend op de theorie van Heller (zie Theoretisch deel) worden bij het onderzoek naar hoogbegaafdheid volgende factoren bekeken.

- Begaafdheidsfactoren:
  - intellectuele capaciteiten;
  - muzikaliteit;
  - creativiteit;
  - sociale competenties;
  - psychomotorische vaardigheden.

- Niet-cognitieve persoonlijkheidsfactoren:
  - prestatiemotivatie;
  - stressgevoeligheid;
  - werk- en leerstrategieën;
  - regulatievaardigheden;
  - zelfvertrouwen/faalangst.

- En dit binnen de prestatiegebieden
  - sociale vaardigheden;
  - kunstzinnige uitingen/creativiteit;
  - abstract denkvermogen;

---

¹¹ Verschueren K., Protocol diagnostiek bij een vermoeden van hoogbegaafdheid: Wetenschappelijke reflecties en aanbevelingen, Onuitgegeven document, Ministerie van Onderwijs en Vorming, Brussel, 2011

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

- spraak-/taalvaardigheid;
  - logisch mathematisch denkvermogen;
  - technische vaardigheden;
  - sportprestaties/sportactiviteiten;
  - natuurwetenschappelijk inzicht.
- De invloed van volgende omgevingsfactoren wordt in kaart gebracht:
    - gezin, vrijetijdsbesteding;
    - school/klas;
    - ingrijpende levenservaringen: één van de meest kritische levenservaringen van een hoogbegaafde is de vaststelling anders te zijn dan de anderen. Een ervaring waarop elke persoon anders zal reageren¹².

Een hoogbegaafde leerling is in staat om zeer goede resultaten te behalen over de hele breedte van het onderwijsaanbod. Behaalt hij lange tijd niet deze goede resultaten, is er geen homogeen beeld, dan wordt onderzocht waarom deze resultaten uitblijven. Is de leerling aan het onderpresteren of kunnen de hypothesen ADHD, dyslexie,... gesteld worden? Als eventuele leerstoornissen, sociaal-emotionele problemen of fysieke oorzaken worden uitgesloten dan is de bijkomende hypothese onderpresteren bij hoogbegaafdheid op zijn plaats.

2 Hoe onderzoeken?

Volgende onderzoeksmethodes zijn nodig in onderlinge combinatie (tenzij dit al gebeurd is en de informatie voorhanden is):

- **Gesprek met leerkracht**
Op basis van de al verkregen informatie bij de intake, wordt de informatie die relevant is voor de onderzoeksvraag grondiger bekeken.
Tevens worden de effecten van genomen maatregelen nagegaan en de reacties daarop van de leerling in de klas.
- **Gesprek met ouders**
Op basis van de al verkregen informatie bij de intake, wordt de informatie die relevant is voor de onderzoeksvraag grondiger bekeken. Er wordt dieper ingegaan op die aspecten die de ouders anders beleven of waarnemen.
- **Gesprek met leerling**
Afhankelijk van de leeftijd van de leerling wordt een gesprek met de leerling aangegaan. De leerling krijgt het gevoel au-sérieux genomen te worden. Hij wordt eerder op een volwassen manier benaderd dan wel vanuit een (hiërarchische)

---

¹² Kieboom T., Hermans A., Hoogbegaafde leerlingen op de secundaire school. Hoogvliegers of kwetsbare vogels?, Garant, 2004

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

onderzoeker-kind relatie. De leerling voelt openheid om eerlijk te zijn, wat voor een hoogbegaafde leerling niet makkelijk is omdat hij dikwijls heel sociaal wenselijk en loyaal is naar het systeem 'school'. Bovendien hebben heel wat van deze leerlingen al enig cynisme ondervonden vanwege hun eigenheid wat een gesprek kan bemoeilijken¹³. Toch kunnen deze leerlingen zelf vaak goed aangeven waar zij al dan niet goed in zijn en wat zij denken dat zij zouden willen leren op school. Ook kunnen leerlingen vrij nauwkeurig aangeven onder welke omstandigheden zij het beste zouden kunnen functioneren of welke maatregelen hen kunnen helpen gemotiveerd te blijven voor het schoolse leren.

Volgende onderwerpen en vragen kunnen in het gesprek aan bod komen (er kan ook gebruik gemaakt worden van de vragenlijst in bijlage 3):

- Wat zijn hun favoriete hobby's, televisieprogramma's en sport?
  - Welke vakken vinden ze leuk op school, welke niet en welke ervaren zij als gemakkelijk en moeilijk?
  - Vinden ze het lestempo te snel/te traag/OK?
  - Hoe goed vinden zij hun prestaties op school?
  - Welk beeld hebben zij over zichzelf? (positief of negatief)
  - Welke problemen ervaren zij op school?
  - Welke problemen ervaren zij thuis?
  - Welke oplossingen hanteren zij bij het ervaren van problemen?
  - Wat stoort hen het meest bij zichzelf?
  - Wat stoort hen het meest op school?
  - Wat stoort hen het meest in hun thuisomgeving?
  - In welke mate vinden zij dat zij worden geaccepteerd door hun leeftijdsgenoten?
  - Hoe ervaren zij het familiegebeuren?
  - Wat zien zij thuis of op school graag veranderd of verbeterd?
  - Houden zij van boeken, woordspelletjes en verhalen?
- **Observatiegegevens**
Gegevens van leerlingen worden verzameld door:
    - observatie bij hoekenwerk, op de speelplaats, op uitstap...
Creativiteit, enthousiasme, wilskracht, doorzettingsvermogen en durf uiten zich ook in de klas. Bijvoorbeeld in de manier van spreken en vertellen, in het zoeken naar nieuwe andere oplossingen in sociaal vaardig gedrag,... en in situaties waarin er gewerkt wordt rond een onderwerp dat de leerling boeit, bijvoorbeeld zelfgekozen onderwerpen en projecten;
    - observatie- en/of vragenlijsten die duidelijkheid brengen over leer- en persoonlijkheidseigenschappen, werk- en leerstrategieën, prestatiemotivatie, perfectionisme, sociaal functioneren, zelfbeeld en faalangst.

---

¹³ Kieboom T., Wetenschappelijke beoordeling protocol 'diagnostiek bij vermoeden van hoogbegaafdheid', Onuitgegeven document, Ministerie van Onderwijs en Vorming, Brussel, 2011

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

Deze kunnen verschillen in perceptie tussen ouders en leerkrachten duidelijk maken¹⁴.

- **Intelligentietests**

Het vaststellen van het intelligentieniveau (IQ) van het kind wordt gedaan met een algemene, individuele intelligentietest, waarbij aandacht wordt gegeven aan een kwalitatieve analyse van de resultaten (zie onderzoekschema en Theoretisch deel).

De moeilijkheid bij jonge kinderen is dat deze meting niet altijd even betrouwbaar is. Bovendien is de voorspellende waarde van de meting nog beperkt. Hiermee wordt bedoeld dat weliswaar vastgesteld kan worden of een heel jong kind op dat moment een ontwikkelingsvoorsprong heeft, maar dat nog niet met enige betrouwbaarheid kan worden vastgesteld of het kind deze voorsprong ten opzichte van zijn leeftijdsgenootjes zal behouden.

Bij heel jonge kinderen is het gezin waaruit het kind komt een belangrijke factor. Kinderen die opgroeien in een omgeving waarin zij veel educatief speelgoed tot hun beschikking hebben, waar er veel voorgelezen wordt, er vaak gepraat wordt over de dingen die het kind bezig houden en ingegaan wordt op alle 'waaromvragen' die het kind stelt, zullen veelal een voorsprong ontwikkelen op kinderen uit gezinnen waarin dit allemaal niet het geval is.

Het meten van de intelligentie van een kind wordt betrouwbaarder naarmate het kind ouder wordt.

Een individueel intelligentieonderzoek biedt een bijzonder goede gelegenheid om de leerling met cognitieve taken aan het werk te zien en een oordeel te vormen over de snelheid van het leerproces en de originaliteit van het denken.

Het verdient aanbeveling om een onderzoek te doen naar verschillende brede cognitieve vaardigheden zoals beschreven in het theoretisch deel onder het CHC-model.

Van de vermelde tests zijn fiches aangemaakt (zie diagnostisch materiaal).

- **Andere tests**

In het onderstaand schema worden bij de instrumenten ook andere dan intelligentietests vermeld. Deze worden enkel afgenomen bij twijfel of ter aanvulling van bekomen informatie.

Van de vermelde tests zijn er ook fiches aangemaakt (zie diagnostisch materiaal). Tevens wordt verwezen naar andere diagnostische protocollen (PRODIA) waar instrumenten en methodieken vermeld zijn om bepaalde factoren in kaart te brengen.

---

¹⁴ Van Gerven E., Drent S., Digitaal Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid, Lemma, Utrecht, 2004,

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

- Toetsen en testen die leervorderingen nagaan
Het vaststellen van een leervoorsprong kan gebeuren met toetsen die in het leerlingvolgsysteem zitten of met al dan niet methodegebonden toetsen of testen. Bij een vermoeden van een didactische voorsprong van minimaal zes maanden is het zinvol om toetsen af te nemen op een hoger niveau dan de didactische leeftijd¹⁵. Bij een leerling die volgens het toetsschema de toetsen van einde derde leerjaar zou moeten maken, worden bijvoorbeeld de toetsen midden vierde leerjaar afgenomen. Dit kan door de school gebeuren.
Bij indicerende vragen, bijvoorbeeld naar het versnellen van de schoolloopbaan of een vervroegde instap in het lager onderwijs is doortoetsen aangewezen. Zo kan men een beter zicht krijgen op de voorsprong voor bepaalde schoolse leergebieden. Ook geeft dit een indicatie van waar eventuele extra ondersteuning of voorbereiding nodig zal zijn.

Bij hoogbegaafde leerlingen die onderpresteren leidt het systeem van doortoetsen niet altijd tot resultaten omdat dit type leerling juist niet wenst te presteren.

Er zijn vakgebieden waarvoor in het leerlingvolgsysteem geen toetsen beschikbaar zijn. Daarbij valt te denken aan de zaakvakken, algemene taalvaardigheden, schrijven, expressie,... Toch is het belangrijk om deze onderdelen na te gaan doordat hoogbegaafdheid zich kan uiten op meerdere gebieden. Het is nuttig resultaten van toetsen en attitudes in het leerlingenrapport na te gaan zeker als er verbale uitleg beschikbaar is bij de cijfers.

---

¹⁵ Eduratio stelt voor om de leerlingen die 85% of meer halen op een toets op één niveau hoger (1 jaar) te toetsen (www.eduratio.be).

Uitbreiding van zorg – fase 2
Vermoeden van (hoog)begaafdheid

Onderzoekschema		
Wat?	Hoe?	Instrumenten
Begaafdheidsfactoren		
Intellectuele capaciteiten	Minimum één intelligentietest of een combinatie van verschillende testonderdelen in functie van CHC-model	<ul style="list-style-type: none"> • KAIT • WAIS-III • WPPSI-III • WISC-III • SON-R
Muzikaliteit	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling	
Creativiteit	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling	
Sociale competentie	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling	Zie protocol “gedrag en emotie” (in ontwikkeling)
Psychomotorische vaardigheden	Gesprek met leerkracht (LO), ouders en leerling	Zie protocol “motoriek” (in ontwikkeling)
Wat?	Hoe?	Instrumenten
Niet-cognitieve persoonlijkheidsfactoren		
Prestatiemotivatie	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling Observatiegegevens	Zie protocol “gedrag en emotie” (in ontwikkeling) Eventueel: PMT-K-2 (subschalen Prestatiemotivatie en Negatieve Faalangst)
Stressgevoeligheid	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling Observatiegegevens	Zie protocol “gedrag en emotie” (in ontwikkeling)
Werk- en leerstrategieën	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling Observatiegegevens	Eventueel: SVL
Locus of control ¹⁶	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling	
Zelfvertrouwen/faalangst	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling Observatiegegevens	Zie protocol “gedrag en emotie” (in ontwikkeling)

¹⁶ Locus of control: de manier waarop mensen gebeurtenissen verklaren ofwel extern buiten hun invloed om ofwel intern met mogelijkheid tot zelfbepaling.

Uitbreiding van zorg – fase 2
Vermoeden van (hoog)begaafdheid

Wat?	Hoe?	Instrumenten
Prestatiegebieden		
Sociale vaardigheden	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling Observatiegegevens	
Kunstzinnige uitingen/creativiteit	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling Bekijken producten (tekeningen, knutselwerkjes, muzikale expressie, stellen...)	
Abstract denkvermogen	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling	Intelligentietests
Spraak-/taalvaardigheid	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling Observatiegegevens	Toetsen en testen die leervorderingen nagaan. Zie protocol "spraak/taal" (in ontwikkeling)
Logisch-mathematisch denkvermogen	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling	Toetsen en testen die leervorderingen nagaan Intelligentietests
Technische vaardigheden	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling Producten	Toetsen en testen die leervorderingen nagaan
Sportprestaties/sportactiviteiten	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling Observatiegegevens	Toetsen en testen die leervorderingen nagaan Zie protocol "motoriek" (in ontwikkeling) Extra-scolaire sportactiviteiten
Natuurwetenschappelijk inzicht	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling	Toetsen en testen die leervorderingen nagaan
Wat?	Hoe?	Instrumenten
Omgevingsfactoren		
Gezin/vrijtijdsbesteding	Gesprek met ouders en leerling	
School/klas	Zie gegevens intake en school- en CLB-dossier	Voor de perceptie van de leerling van

Uitbreiding van zorg – fase 2 Vermoeden van (hoog)begaafdheid

	Gesprek met ouders, leerkracht en leerling	zijn relaties met leeftijdsgenoten eventueel: SVL of CSBK en CBSA (subschaal sociale acceptatie) Voor de perceptie Ikr-Ilnrelatie eventueel: LLRV
Ingrijpende levenservaringen	Gesprek met ouders en leerling	

Het grootste probleem in alle 'begaafdheidsmodellen' is het ontbreken van drempelwaarden, waarmee begaafdheidsfactoren als creativiteit of motivatie kunnen gekwantificeerd worden¹⁷.

3 Onderzoek uitvoeren

De uitgebreidheid van het onderzoek naar ontwikkelingsvoorsprong of hoogbegaafdheid is afhankelijk van de informatie uit de voorgaande fases.

Een individueel intelligentieonderzoek biedt een bijzonder goede gelegenheid om de leerling met cognitieve taken aan het werk te zien en een oordeel te vormen over de snelheid van het leerproces, de originaliteit van het denken.

Aandacht gaat ook naar het niet gewend zijn aan het maken van fouten, het anticiperen van fouten, het onderschatten van relatief gemakkelijke items, het te diep doordenken en het geven van originele antwoorden en oplossingen¹⁸.

4 Onderzoekresultaten verwerken

De CLB-teamleden verwerken de resultaten van de IQ-test, toetsen die leervoorsprong meten, gesprekken en de observaties. Bij de verwerking houden ze rekening met risicofactoren zoals kansarmoede en culturele context.

De onderkende hypothesen ontwikkelingsvoorsprong wordt bevestigd wanneer de kleuter:

- een IQ heeft van 130 of hoger, dat wil zeggen twee standaarddeviaties hoger dan het gemiddelde van de referentiegroep leeftijdsgenoten scoren. De IQ-score wordt met het betrouwbaarheidsinterval weergegeven (bijvoorbeeld er is 95%

¹⁷ Wijnekus M. en Pluymakers M.; Begaafde leerlingen, in: Verschuere K. en Koomen H., Handboek diagnostiek in de leerlingenbegeleiding, Garant, Antwerpen, 2007, blz. 286

¹⁸ Verschuere K., Protocol diagnostiek bij een vermoeden van hoogbegaafdheid: Wetenschappelijke reflecties en aanbevelingen, Onuitgegeven document, Ministerie van Onderwijs en Vorming, Brussel, 2011

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

kans dat het IQ in een bepaalde range ligt). Dit betrouwbaarheidsinterval is te vinden in de handleiding bij de tests;

- over meerdere kenmerken beschikt die duiden op ontwikkelingsvoorsprong zoals beschreven onder ‘probleem analyseren’ (fase 2);
- op de verschillende domeinen van het kindvolgsysteem hoge resultaten behaalt.

De onderkennende hypothese hoogbegaafdheid wordt bevestigd wanneer de leerling:

- een IQ heeft van 130 of hoger, dat wil zeggen twee standaarddeviaties hoger dan het gemiddelde van de referentiegroep leeftijdsgenoten scoren. De IQ-score wordt met het betrouwbaarheidsinterval weergegeven (bijvoorbeeld er is 95% kans dat het IQ in een bepaalde range ligt). Dit betrouwbaarheidsinterval is te vinden in de handleiding bij de tests;
- over meerdere kenmerken beschikt die duiden op hoogbegaafdheid zoals bevraagd door de vragenlijsten onder ‘probleem analyseren’ (fase 2);
- beschikt over goede schoolresultaten en op de toetsen van de verschillende leer- en vakgebieden een goede tot zeer goede score haalt.

Hoogbegaafde leerlingen gaan onderpresteren wanneer de leerlingen een IQ hebben van 130 of hoger én over meerdere kenmerken beschikken zoals blijkt uit de antwoorden op de vragenlijst ‘Signalering van hoogbegaafden die onderpresteren’ (bijlage 4). Er kan sprake zijn van tijdelijk of chronisch onderpresteren (relatief of absoluut) voor één of meerdere leergebieden of vakken.

Absoluut onderpresteren wil zeggen dat een leerling lager presteert dan op basis van zijn cognitieve vaardigheden verwacht mag worden én laag presteert t.o.v. zijn vergelijkingsgroep; relatief onderpresteren wil zeggen dat een leerling lager presteert dan verwacht op basis van zijn cognitieve vaardigheden, maar in vergelijking met de referentiegroep nog wel (boven)gemiddeld scoort. Er kan ook een onderscheid gemaakt worden tussen situationeel onderpresteren (d.w.z. bij een bepaald vak, op een bepaald moment, bij een bepaalde leerkracht) en chronisch onderpresteren (indien het onderpresteren meerdere jaren aanhoudt)¹⁹.

Om de oorzaken te bepalen waarom bepaalde leerlingen onderpresteren kunnen bijkomende verklarende hypothesen ontwikkeld worden.

Mogelijke indicerende hypothesen worden getoetst aan de hand van het onderzoekschema bij “Hoe onderzoeken?” Bijvoorbeeld: “Hoe is het gesteld met de prestatiemotivatie van de leerling, kan de leerling omgaan met stresssituaties, is de thuissituatie van de leerling uitdagend genoeg, hoe groot is het zelfvertrouwen van de leerling? ...”

---

¹⁹ Verschueren K., Protocol diagnostiek bij een vermoeden van hoogbegaafdheid: Wetenschappelijke reflecties en aanbevelingen, Onuitgegeven document, Ministerie van Onderwijs en Vorming, Brussel, 2011

4 Indiceringfase

1 Integratief beeld schetsen (of diagnose)

Er wordt een volledig beeld gemaakt met onder meer de gegevens rond ontwikkelingsvoorsprong of hoogbegaafdheid.

De onderkende vraag wordt beantwoord: hebben we te maken met ontwikkelingsvoorsprong of hoogbegaafdheid?

Tevens worden de antwoorden op andere onderzoeksvragen verzameld.

Integratief beeld: intake- en strategiefase	
Hulpvraag; context van de aanmelding (essentie intakefase)	
Weerhouden probleemclusters, beschermende factoren, hypothesen en onderzoeksvragen (essentie strategiefase)	
Integratief beeld: aangrijpingspunten voor het handelen	
Profiel van de mogelijkheden van de leerling, met aandacht voor zijn sterktes	
Sterktes klas Sterktes school Sterktes thuisomgeving	
Factoren van invloed op het probleem - in positieve zin - in negatieve zin	
Veranderbare factoren	

Uitbreiding van zorg – fase 2
Vermoeden van (hoog)begaafdheid

Indicering: aanbevelingen formuleren	
Meest wenselijke aanbevelingen	
<i>Argumenten pro</i>	<i>Argumenten contra</i>
Maatregelen op school:	
Maatregelen in de klas:	
Maatregelen thuis:	
Inspanning leerling zelf:	
Externe hulp:	
Minimaal noodzakelijke aanbevelingen:	
School:	
Klas:	
Thuis:	
Leerling zelf:	
Externe hulp:	

2 Wat veranderen en waarom?

Wat kan aan de school- en thuissituatie veranderd worden om de kleuter met ontwikkelingsvoorsprong of hoogbegaafde leerling optimaal te ondersteunen en begeleiden?

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

De school kan opteren om te compacten, verrijken of verdiepen en verbreden, versnellen (zie 'Handelen en evalueren'). De school kan samen met het CLB ook het onderpresteren aanpakken (zie 'Handelen en evalueren').

Ouders kunnen hun kinderen ondersteunen bij het verrijken en verdiepen door begrip en erkenning op te brengen en mogelijkheden te creëren om zich verder te ontwikkelen.

3 Onderwijs- en opvoedingsbehoeften formuleren

De leerling heeft nood aan:

- korte instructiemomenten;
- complexere en uitdagende opdrachten;
- leeractiviteiten die voldoende aansluiten bij zijn interesses;
- feedback die hem positief bekrachtigt bij wat hij doet en hem kritisch begeleidt;
- een leerkracht die kansen biedt tot ontplooiën van zijn mogelijkheden;
- groepsgenoten die hem aanvaarden met zijn hoogbegaafdheid;
- ouders die begrip en geduld opbrengen;
- buitenschoolse activiteiten;
- een zinvolle vrijetijdsbesteding;
- ...

De leerkracht heeft nood aan:

- aangepaste materialen;
- didactisch inzicht om het niveau aan te passen;
- differentiatie modellen die zowel zwakke als betere leerlingen ondersteunen;
- informatie over hoogbegaafdheid;
- inzicht om een positieve relatie met de leerling te ontwikkelen;
- ...

De ouder heeft nood aan:

- informatie over hoogbegaafdheid;
- een netwerk waar zij terecht kunnen met hun vragen rond hoogbegaafdheid;
- ...

4 Aanbevelingen formuleren

De aanbevelingen of adviezen zijn de aanzet tot handelen met oog op de harmonische ontwikkeling van de leerling. De aanbevelingen kunnen geordend worden van meest wenselijke naar minimaal noodzakelijke en met argumenten voor en tegen.

Bij het overleg met de ouders en de school heeft het CLB bijzondere aandacht voor het realistisch invullen van verwachtingen ten aanzien van het kind met

Uitbreiding van zorg – fase 2 **Vermoeden van (hoog)begaafdheid**

ontwikkelingsvoorsprong of het hoogbegaafde kind. Te hoog gespannen verwachtingen, die niet kunnen worden ingelost, veroorzaken onzekerheid en demotivatie. Te lage verwachtingen kunnen leiden tot weinig inspanningen.

Mogelijke aanbevelingen zijn (zie verder bij 'Handelen en evalueren'):

Opmerking: de profielen van hoogbegaafde leerlingen in bijlage 5 kunnen een inspiratiebron vormen.

- cognitief uitdagend spelmateriaal aanreiken;
- uitdagend verrijkingsmateriaal aanbieden;
- uitdagend verrijkingsmateriaal laten ontdekken op internet;
- projecten uitwerken;
- verantwoordelijkheden geven;
- de leerstof vlugger laten doorlopen;
- in de kleuterklas leesmateriaal voorzien;
- aanbieden van creatieve en muzikale activiteiten,
- aanzetten tot sport en bewegingsactiviteiten;
- adequate werk- en leerstrategieën helpen ontwikkelen;
- vrijetijdsbesteding voorstellen aan de leerling waar zijn talenten tot ontplooiing kunnen komen;
- afspraken binnen de school om deze leerling te begeleiden;
- deelnemen aan jeugdbeweging, sportclubs, theatervereniging...;
- leren omgaan met emoties en ingrijpende levenservaringen (scheiding ouders, overlijden);
- aanleggen van een dagboek;
- werken rond zelfvertrouwen/faalangst, zelfstandigheid bevorderen;
- leren omgaan met een hoogbegaafde leerling in de klas;
- opvoedingsondersteuning voor de ouders (omgaan met jaloerse reacties en verwerping door broers en zussen, leren kaderen van vragen en emoties bij hun hoogbegaafde kind, leren omgaan met mogelijkheden en beperkingen van het hoogbegaafde kind);
- een klankbord bieden voor vragen en emoties die de hoogbegaafde op basis van zijn emotionele ontwikkeling en levenservaring moeilijk kan bevatten;
- constructieve communicatie tussen school en ouders over de begeleiding van hun kind met ontwikkelingsvoorsprong of hoogbegaafd kind;
- een school of studierichting zoeken die beter aansluit bij de noden van de hoogbegaafde leerling;
- een jaar overslaan;
- ...

In Noord-Afrikaanse groepsculturen kunnen hoogbegaafde meisjes een bedreiging vormen voor het gepaste rolgedrag. Soms worden ze ontmoedigd als ze met hoge rapportcijfers naar huis komen en op hun 'plaats' gezet. Bij traditionele groepsculturen wordt verkend hoe ouders met status omgaan. Bij oudergesprekken

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

wordt eerder de 'rolwijsheid' in de verf gezet dan het 'slim zijn'. Bij deze gesprekken zijn de meisjes niet aanwezig.

Bij jongens uit deze culturen is voorzichtigheid bij het medelen van de mogelijke diagnose hoogbegaafdheid aan medeleerlingen geboden. De kans dat ze geïsoleerd geraken is groot. De vrees om niet meer tot de groep te behoren maakt deze jongeren conformistisch. Ze gaan hun gedrag en prestaties afstellen op de groep²⁰.

Omzichtigheid met het inschatten van culturele aspecten is aangewezen, daar er in alle culturen individuele verschillen kunnen worden verwacht. Tevens zijn er evoluties waarneembaar bij deze groepen naarmate zij meer geïntegreerd zijn in de westerse cultuur.

5 Adviesfase

1 Informeren

2 Overleggen

3 Afspreken omtrent interventies en evaluatie

4 Verslaggeving

---

²⁰ Stedelijk CLB Antwerpen, Hoogbegaafdheid. Deel 1 – algemene introductie en pedagogische aanpak, Antwerpen, 2004, blz.48

3.1.3 Handelen en evalueren bij ontwikkelingsvoorsprong en hoogbegaafdheid

Wat onder 'Handelen en evalueren' staat zijn suggesties voor school en CLB.

1 Betrokkenen: rol en samenwerking

1.1 School

Er bestaan geen erkende scholen voor hoogbegaafden. Er zijn wel een aantal basis- en secundaire scholen met projecten voor hoogbegaafde leerlingen. Aandacht voor de onderwijsleerbehoeften van elke leerling, óók de hoogbegaafde leerling, is een zaak van het hele leerkrachtenteam en het ganse schoolgebeuren. Via het zorgbeleid kan hieraan gewerkt worden²¹.

Wanneer eenmaal vastgesteld is dat een kleuter een ontwikkelingsvoorsprong vertoont of de leerling hoogbegaafd is, is het van belang het gewone onderwijsaanbod aan te passen aan de pedagogisch-didactische behoeften en mogelijkheden van de leerling.

Dit kan zowel naar inhoud als naar organisatie op verschillende wijzen gebeuren.

1.1.1. Basisschool: peuters en kleuters met ontwikkelingsvoorsprong²²

Bij de ontplooiing van peuters en kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong is er vaak sprake van een grote discrepantie tussen hun reële leeftijd, die gelijk is aan die van de leeftijdsgenootjes, en hun mentale leeftijd, omdat hun kennis en intellectuele ontwikkeling sterker is ontwikkeld. Bijvoorbeeld waar de meeste kleuters nog moeten oefenen om de hoofdkleuren correct te benoemen, spreken die peuters van twee jaar over hun lievelingskleur die donkerpaars of lichtbeige is.

Bij de aanpak van deze peuters en kleuters zijn empathie, begrip, wederzijds respect en differentiatie de sleutelwoorden.

De gemakkelijkste manier om te differentiëren is werken aan reken- en leesvoorwaarden, want vaak tonen deze peuters/kleuters op zeer jonge leeftijd interesse voor letters en cijfers. Het aanbieden van spelwerkbladen, spelletjes laten spelen op computer,... kunnen vormen van differentiatie zijn. Toch is niet elke begaafde peuter/kleuter hiermee geholpen. Zo zijn er kinderen die niet houden van stilzitten aan een tafel of die niet houden van schrijven.

Er wordt op zoek gegaan naar de interesse van de begaafde peuter/kleuter en daarop wordt actief ingespeeld bijvoorbeeld via uitdagende spel- en leermaterialen (zie bijlage 1) of via muzische activiteiten. Zo wordt de betrokkenheid binnen de klasgroep vergroot en wordt er gewerkt aan de minder sterke kanten van de begaafde peuter/kleuter. Peuters/kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong gaan

---

²¹ Jonniaux S., Standpunt t.o.v. Educatie, VCLB-koepel, 2004

²² Werkgroep didactiek Bekina vzw, Didactisch werkboek hoogbegaafden, Boel, Hamme, 2009, blz. 13-31

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

vaak niet spontaan, uit eigen beweging een uitdaging aan. Ze vermijden vaak een uitdaging uit angst het niet te kunnen. Anderzijds schatten ze nauwgezet in wat andere kinderen kennen/kunnen. Het aanpassingsgedrag drijft hen. Er is sturing van de leerkracht nodig om dit patroon te doorbreken²³.

Peuters en kleuters kunnen in een hogere groep geplaatst worden binnen het kleuteronderwijs na overleg met het zorgteam, CLB, kleuterleid(st)er en ouders, waarbij men rekening houdt met de totale ontwikkeling van peuter/kleuter.

Kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong hebben vaak al de 'leervoorwaarden' bereikt om vervroegd over te stappen naar het lager onderwijs. De reden hiervoor is dat de ontwikkelingsvoorsprong bij kleuters zich meestal uit in een leervoorsprong ten aanzien van lezen, schrijven en rekenen. Binnen het kleuteronderwijs is dit structureel aanbod moeilijker toepasbaar.

De kleuter komt in aanmerking voor een vervroegde doorstroming indien hij:

- in het kleuteronderwijs een grote ontwikkelingsvoorsprong heeft;
- emotioneel en sociaal aansluiting vindt bij zijn nieuwe klasgenoten²⁴;

Bij het vervroegd instromen in het lager onderwijs dienen ouders kennis te nemen van een door school en CLB uitgebracht advies.

Het vervroegd instappen moet niet alleen kaderen binnen de wettelijke toelatingsvoorwaarden van het basisonderwijs. De beslissing om een kleuter vervroegd te laten overstappen naar het lager onderwijs moet steeds gebeuren in overleg met alle participanten, m.a.w. het kind, de ouders, leerkrachten, directie en CLB. De beslissing wordt genomen op basis van het bereiken van de ontwikkelingsdoelen en de individuele observaties (o.a. welbevinden).

1.1.2. Basisschool: hoogbegaafde leerlingen in het lager onderwijs

In het lager onderwijs komen drie vormen van differentiatie aan bod: compacten, verrijken en versnellen.

• Compacten

De uitdaging van de school is een leerstofaanbod te voorzien dat aansluit bij de noden van alle leerlingen. Compacten is een mogelijkheid om leerstofaanbod beter te laten aansluiten op de onderwijsbehoeften van hoogbegaafde leerlingen.

Compacten wordt omschreven als het overslaan van niet voor iedereen noodzakelijke herhaling- en oefenstof uit de reguliere leerstof. Hoogbegaafde leerlingen hebben bijvoorbeeld minder nood aan instructie en meer behoefte aan uitdagende, betekenisvolle oefeningen. Leerlingen werken zoveel mogelijk in hun eigen tempo door de leerstof. Het is niet de bedoeling om deze leerlingen vooruit te laten werken tenzij er bewust wordt gekozen voor 'versnellen'.

---

²³Kieboom T., Wetenschappelijke beoordeling protocol 'diagnostiek bij vermoeden van hoogbegaafdheid', Onuitgegeven document, Ministerie van Onderwijs en Vorming, Brussel, 2011

²⁴ De geboortemaand kan een rol spelen. Soms kan vervroegde doorstroming betekenen dat een leerling een groot leeftijdsverschil moet overbruggen. (vb. geboren in december) met grote verschillen in lichaamsbouw en psychosociaal functioneren.

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

Compacten kan in alle fasen van het leeraanbod worden toegepast. Het is belangrijk dat de leerkracht zowel tijdens het geven van instructie, het verwerken van de leerstof als het nabespreken van de leerstof inspeelt op de leerbehoeften van hoogbegaafde leerlingen.

Daarnaast is het juist bij hoogbegaafde leerlingen van belang dat zij actief worden betrokken bij hun eigen leerproces. Dit verhoogt de motivatie en betrokkenheid van leerlingen en draagt bij tot positieve leerattitudes.

Compacten tijdens de instructiefase:

Hoogbegaafde leerlingen hebben meestal minder nood aan instructie. Via methodegebonden toetsen wordt vastgesteld wat het beginniveau van de leerling is. De toets over een blok leerstof wordt vooraf afgenomen. Zo kan vastgesteld worden welke leerstof al beheerst is en welke leerstof nog moet aangeboden worden. Hierdoor kan er vermeden worden dat de leerling essentiële nieuwe inhoud mist of zich gaat vervelen tijdens overbodige instructie.

De leerkracht kan bijvoorbeeld afspreken met de hoogbegaafde leerlingen dat ze mogen beginnen aan de opdrachten eens ze de instructie begrepen hebben. Dit zal ervoor zorgen dat de aandacht van deze leerlingen niet afneemt. Als er geen moeilijke of nieuwe elementen worden geïntroduceerd kan de instructiefase zelfs volledig weggelaten worden.

Compacten tijdens de verwerkingsfase:

Hoogbegaafde leerlingen hebben veel minder behoefte aan het inoefenen van de leerstof. Herhalingsoefeningen, reproductiegerichte opdrachten en remediërende oefenstof hoeven dan ook niet allemaal aangeboden te worden. De leerkracht kan, in samenspraak met de leerlingen, bepalen welke oefeningen van de methode gemaakt worden en welke niet. Indien de leerling met een beperkt aantal oefeningen kan aantonen dat hij de leerstof beheerst, moet hij andere taken aanvatten.

Compacten tijdens de nabespreking:

De leerkracht besteedt naast het corrigeren van oefeningen, die door iedereen gemaakt zijn, aandacht aan de correctie van de andere oefeningen die de hoogbegaafde leerlingen hebben gemaakt. De leerkracht krijgt hierdoor een zicht op eventuele vragen van de leerlingen. Dit kan het aangrijpingspunt vormen voor verdere uitleg en opdrachten. Begeleiding en sturing door de leerkracht blijft noodzakelijk. Hiernaast is het ook mogelijk om de leerlingen zelf een deel van de oefeningen te laten corrigeren. Na een zelfcorrectie van de oefeningen kan de hoogbegaafde leerling dan zelf aangeven bij welke onderdelen van de leerstof hij nog uitleg nodig heeft. Zelfcontrole wordt stapsgewijs opgepakt omdat sommige hoogbegaafde leerlingen het moeilijk hebben met het maken van fouten.

Uitbreiding van zorg – fase 2 Vermoeden van (hoog)begaafdheid

- **Verrijken: verdiepen en verbreden**²⁵

Bij verrijken wordt verrijkingsleerstof aangeboden aan de hoogbegaafde leerling.

Verrijken wordt opgedeeld in verdiepen en verbreden.

Verdiepen betekent inhoudelijk in de diepte gaan. Het zorgt voor meer complexiteit, abstractie, reflectie, vragen waarbij meerdere oplossingen mogelijk zijn, verbindingen leggen met andere vakken,...

Verbreden betekent volledig buiten het curriculum vallen. Het nieuwe aangeboden sluit het best aan bij de leefwereld of de specifieke interessegebieden van de leerling.

- **Versnellen**

Versnellen heeft twee betekenissen. Ten eerste het aanbieden van leerinhouden die gewoonlijk pas later in het curriculum behandeld worden.

Ten tweede dat voor sommige leerlingen met een te grote ontwikkeling- of leervoorsprong andere ondersteuning nodig is dan wat leerkrachten in heterogene groepen via interne differentiatie en flexibele groepering kunnen opvangen. Versnellen kan hier het overslaan van één of (uitzonderlijk) meerdere leerjaren inhouden

Cijfergegevens

De cijfers voor het schooljaar 2007-2008 over het aantal leerlingen dat in het gewoon lager onderwijs één of meerdere jaren versneld is, staat in onderstaande tabel.

		Aantal leerlingen	%
Jongens	Belg	1930	1,09
	Vreemde nationaliteit	80	0,71
	Totaal	2010	1,07
Meisjes	Belg	2071	1,18
	Vreemde nationaliteit	89	0,78
	Totaal	2160	1,15
Totaal		4170	1,11

Versnelling blijkt in het gewoon lager onderwijs van midden vorige eeuw een meer gebruikelijke maatregel te zijn dan nu. In 1957 waren er bijvoorbeeld 3% versnelde jongens en 2,1% versnelde meisjes. Eind jaren 60 viel dat aantal opvallend terug tot het in 1980 op ongeveer 1% landde. Daarna bleef het aantal iets daarboven schommelen.

De relatie met de leeftijd is een opvallend kenmerk. Uit verschillende analyses van de geboortemaanden blijkt dat twee derde tot drie vierde van deze leerlingen in de

---

²⁵ Drent S. en van Gerven E., Professioneel omgaan met hoogbegaafde leerlingen in het basisonderwijs, Koninklijke Van Gorcum, Assen, 2009, blz.68-70

Uitbreiding van zorg – fase 2 **Vermoeden van (hoog)begaafdheid**

maanden januari, februari en maart geboren werd. Het gaat dus meestal om de oudsten van de jaarklas.

Het blijft vrijwel altijd bij één jaar overslaan. Tenslotte komt de versnelling veel meer bij leerlingen met de Belgische nationaliteit voor.

Versnelling blijkt een uitzonderlijke maatregel zeker ten opzichte van het zittenblijven. In het schooljaar 2007-2008 bijvoorbeeld telde de lagere school 15,34% leerlingen met één of meer jaren vertraging²⁶.

Overslaan van een jaar gebeurt meestal in de kleuterschool of de lagere school.

Verder moet nagegaan worden of er al eerder sprake is geweest van vervroegde doorstroming.

De leerling komt in aanmerking voor een versnelde doorstroming indien hij:

- in het lager onderwijs ten minste een leervoorsprong heeft van één leerstofjaar op meerdere leergebieden en niet enkel op wiskunde of Nederlands
- emotioneel en sociaal aansluiting vindt bij zijn groepsgenoten.

De beslissing om een leerling versneld te laten doorstromen binnen het lager onderwijs moet steeds gebeuren in overleg met alle participanten, m.a.w. de leerling, de ouders, leerkrachten, directie en CLB.

Het onderwijsaanbod kan naar organisatie zowel binnen als buiten klasverband gebeuren:

- zelfstandig werk;
- peer tutoring;
- projectwerking;
- extra-curriculaire materialen zoals schaken, tangrammen (zie bijlage 1 'Materialen voor hoogbegaafde kinderen');
- de kangoeroeklas (k-klas): een bijkomende klas waar de hoogbegaafde leerlingen van de school gedurende 2-4 uur per week samen zitten om aan specifieke projecten te werken of waar zij 'moeilijke' vakken krijgen²⁷. Een gemengd model waar de leerlingen voor een stuk in gezonde competitie zitten met ontwikkelingsgelijken (bijvoorbeeld voor de hoofdvakken), maar ook een groot deel van de tijd samen met de brede leerlingenpopulatie is aangewezen²⁸.

In eerste instantie bevordert de kangoeroeklas de sociaal-emotionele ontwikkeling van hoogbegaafde leerlingen. Door contact met ontwikkelingsgelijken hebben ze de gelegenheid een meer realistisch zelfbeeld uit te bouwen. In de kangoeroeklas kan een evenwichtige werkhouding worden uitgebouwd. Door het aanbieden van moeilijker taken en opdrachten worden ook deze leerlingen gedwongen om een

---

²⁶ Saveyn J., De waarde van versnellen als differentiatiemaatregel, in: Schoolvisie, april-mei 2010, blz. 16

²⁷ <http://www.ond.vlaanderen.be/infolijn/faq/hoogbegaafdheid>

²⁸ <http://www.ond.vlaanderen.be/schooldirect/BL303/hoogbegaafd.htm#Kieboom>

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

adequate strategie toe te passen, opdrachten grondig te lezen, nonchalance achterwege te laten,... Tot slot worden studievaardigheden gestimuleerd. Binnen de reguliere klas wordt heel wat aandacht besteed aan leren leren en studiemethodiek. Gezien het feit dat de leerinhouden niet diepgaand genoeg zijn voor een hoogbegaafde leerling blijft er weinig hangen van de goedbedoelde en efficiënte tips. In de kangoeroeklas echter worden deze leerlingen door het aanboren van diepgaandere thema's en het afnemen van toetsen over de geziene leerstof gedwongen om de nodige studievaardigheden aan de dag te leggen. Dit zorgt ervoor dat ze beter voorbereid aan de studievereisten van de secundaire school kunnen starten²⁹.

1.1.3. Hoogbegaafde leerlingen in secundair onderwijs

Voor de omschrijving van de begrippen compacten, verrijken, versnellen: zie basisonderwijs.

In het secundair onderwijs geldt als uitgangspunt dat een regelmatige leerling “*het geheel van de vorming van het leerjaar werkelijk en regelmatig dient te volgen, behalve bij gewettigde afwezigheid*”.³⁰ Binnen deze regelgeving is het wel mogelijk intern te differentiëren en de leerling bijkomende opdrachten te geven, maar moet hij in principe alle lessen samen met de andere leerlingen volgen.

Voor sommige leerlingen zal dit niet volstaan. Zij hebben nood aan bijkomende faciliteiten. Voor deze leerlingen kunnen scholen gebruik maken van de regelgeving over flexibele leertrajecten. Dit kan enkel op voorwaarde dat het schoolbestuur – best na overleg binnen de school en de scholengemeenschap – principieel beslist heeft dat hoogbegaafde leerlingen in aanmerking komen voor een aangepast traject.

Een leerling die hoogbegaafd is – zoals vastgesteld op basis van handelingsgerichte diagnostiek van het CLB – kan vrijgesteld worden van het volgen van alle lessen. Hoewel de regelgeving de mogelijkheid tot vrijstelling van leerplandoelen openlaat, is het logisch om als uitgangspunt te nemen dat de leerplandoelen voor een hoogbegaafde leerling dezelfde blijven, maar dat hij minder tijd nodig heeft om ze te bereiken. Hierdoor komt tijd en ruimte vrij om te verdiepen en te verbreden.

Dit flexibel traject is enkel mogelijk na een gunstige beslissing van de klassenraad en het akkoord van de ouders. Leerlingen kunnen niet vrijgesteld worden van een volledig vak (behoudens met het oog op de ondersteuning van Nederlands als

---

²⁹ Kieboom T., Wetenschappelijke beoordeling protocol ‘diagnostiek bij vermoeden van hoogbegaafdheid’. Bijlage 2: doelstellingen van de kangoeroeklas, Onuitgegeven document, Ministerie van Onderwijs en Vorming, Brussel, 2011

³⁰ Codex S.O., art. 252, §1, a), 2).

<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex> > rubrieken > officiële codificatie van de wetgeving > secundair onderwijs > codex

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

instructietaal) en de individuele vrijstellingen en vervangingen worden schriftelijk en gemotiveerd vastgelegd.³¹

Verrijken

Verrijkmateriaal: de voorwaarden (zie bijlage 6).

Welke verrijkmateriaal zijn er? (zie bijlage 1).

Versnellen

In een beperkt aantal gevallen kan het zijn dat de leervoorsprong van een hoogbegaafde leerling zo groot is dat het voor de leerkrachten niet meer mogelijk is om dit via een flexibel traject op te vangen. In dit geval kan beslist worden om te versnellen door de leerling één of (uitzonderlijk) meerdere leerjaren te laten overslaan. Dit kan door de regularisatie van de studieloopbaan via de examens van de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap³².

Iedereen die tenminste 9 jaar oud is en geen getuigschrift van het basisonderwijs heeft, kan dit getuigschrift behalen via een school die door de regering werd aangeduid als 'examencommissie'³³.

De getuigschriften van de eerste en tweede graad secundair onderwijs en de diploma's van het secundair onderwijs (aso, tso, kso en bso) kunnen worden behaald na het slagen voor de examens bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap voor het voltijds secundair onderwijs³⁴.

Bij toelating tot een bepaald leerjaar, onderwijsvorm en/of onderverdeling op basis van een studiebewijs behaald bij de examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap, mag men niet uit het oog verliezen dat ook rekening moet gehouden worden met:

- het af te leggen examenprogramma; dit is het examenprogramma van het 'regulier' toelidend leerjaar. Bijvoorbeeld: het programma van het tweede leerjaar eerste graad en niet van het beroepsvoorbereidend jaar bij overgang naar het eerste leerjaar van de tweede graad. een gunstige beslissing van de toelatingsklassenraad van het betrokken leerjaar, onderwijsvorm en studierichting
- De examens worden tweemaal per jaar georganiseerd. De kandidaat mag zelf kiezen of hij aan één of twee zittingen deelneemt. De kandidaat mag afwezig zijn op de

---

³¹ Codex S.O., art. 136/2

³² Zie ook: <http://www.ond.vlaanderen.be/secundair/examencommissie/>

³³ Ministeriële omzendbrief BaO/98/11 van 21 december 1998 betreffende 'Het uitreiken van het getuigschrift basisonderwijs vanaf het schooljaar 1998-1999', punt 1.2
<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex> > rubrieken > coördinatie van de omzendbrieven > basisonderwijs > instellingen en leerlingen > getuigschrift basisonderwijs

³⁴ Ministeriële omzendbrief SO 46 van 8 mei 1996 betreffende 'De examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap voor het voltijds secundair onderwijs', punt 2.1
<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex> > rubrieken > coördinatie van de omzendbrieven > secundair onderwijs > instellingen en leerlingen > examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

school om deel te nemen aan de proeven. Afwezigheid ter voorbereiding van de proeven is echter niet gewettigd binnen het reglementair kader betreffende afwezigheden op de school. De studieregularisatie kan geen afbreuk doen aan de verplichting tot regelmatige lesbijwoning. De betrokken leerling dient, zij het als vrije leerling, het integraal lesprogramma te volgen.

Het kan gebeuren dat een leerling, als vrije leerling toegelaten tot het 1ste leerjaar A, of tot het 1ste leerjaar van de tweede of derde graad, het getuigschrift van het basisonderwijs, van de eerste respectievelijk tweede graad van het secundair onderwijs nog niet heeft behaald op het einde van het schooljaar. Om de studieregularisatie niet in het gedrang te brengen zal de delibererende klassenraad van het 1ste leerjaar van de betrokken graad dan over de betrokken leerling moeten delibereren alsof het om een regelmatige leerling gaat. Uiteraard indien deze leerling met succes de toetsen en proeven van dat 1ste leerjaar heeft afgelegd. De leerling gaat dan verder naar het tweede leerjaar van de betrokken graad als vrije leerling in afwachting van de uiteindelijke studieregularisatie.

Algemeen bekeken is versnellen door het overslaan van leerjaren in het secundair onderwijs administratief moeilijker dan in het basisonderwijs.

Het onderwijsaanbod kan naar organisatie zowel binnen als buiten klasverband gebeuren:

- zelfstandige studie;
- peer tutoring;
- projectwerking;
- extra-curriculaire materialen zoals schaken, tangrammen (zie bijlage 1 'Materialen voor hoogbegaafde kinderen');
- de projectklas: een bijkomende klas waar de hoogbegaafde leerlingen van de school gedurende 2-4 uur per week samen zitten om aan specifieke projecten te werken of waar zij 'moeilijke' vakken krijgen³⁵. Een gemengd model waar de leerlingen voor een stuk in gezonde competitie zitten met ontwikkelingsgelijken (bijvoorbeeld voor de hoofdvakken), maar ook een groot deel van de tijd samen met de brede leerlingenpopulatie is aangewezen.

---

³⁵ <http://www.ond.vlaanderen.be/infolijn/faq/hoogbegaafdheid>

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

1.2 Hoogbegaafde leerlingen en medeleerlingen

De betrokkenheid en het welbevinden van de hoogbegaafde leerling is in grote mate afhankelijk van de beschermende factoren van de school- en klasomgeving (zie strategiefase).

De attitudes van het leerkrachtenteam ten aanzien van de hoogbegaafde leerling bepalen in belangrijke mate zijn zelfbeeld, prestaties en welbevinden. Aanvaarden van het kennen en kunnen van de hoogbegaafde leerling en dit positief aanwenden in de klas- en schoolomgeving is een hele opgave maar loont zeker de moeite. Van de leerkrachten mag worden verwacht dat ze tolerant zijn ten aanzien van het soms impulsieve, 'betweterige' optreden van de hoogbegaafde leerling. Het duidelijk stellen van grenzen zonder te ontmoedigen is vaak een noodzaak. Hierover wordt met de hoogbegaafde leerling afspraken gemaakt.

Bij een aantal hoogbegaafde leerlingen verloopt de ontwikkeling niet gelijkmatig op de verschillende domeinen (intellectueel, motorisch, affectief en emotioneel,...). Dit kan aanleiding geven tot bijvoorbeeld interesses voor onderwerpen waar leeftijdsgenoten nog (lang) niet aan toe zijn. Wanneer de hoogbegaafde leerling geen 'klankbord' kan vinden voor wat hij voelt of denkt, kan dit aanleiding geven tot innerlijke onrust en verwardheid. Voor de hoogbegaafde leerling is het een hele geruststelling wanneer hij in die gevallen bij zijn leerkracht of bij een vertrouwenspersoon terecht kan. Isolatie en sociale uitsluiting kunnen op deze manier voorkomen worden.

Een bijzonder aandachtspunt betreft hier tevens het perfectionisme en de faalangst die bij veel hoogbegaafde leerlingen voorkomen.

De hoogbegaafde leerling heeft onvoldoende geleerd hoe om te gaan met het maken van fouten. Vaak stelt hij te hoge eisen aan zichzelf en weigert soms bepaalde taken te maken uit angst voor het maken van fouten. Ook kan het gebeuren dat de leerling een taak bewust op een laag niveau uitvoert ('zie je nou wel dat ik dit niet kan').

Een mogelijke aanpak is de volgende: met de leerling wordt bekeken op welk gebied er wel nog interesse is. Dit hoeft niet direct om schoolse zaken te gaan, maar kan om een hobby of speciale belangstelling gaan. Samen met de leerling kan een plan gemaakt worden om deze activiteit te realiseren binnen het schoolgebeuren. De leerling bepaalt zelf de doelen en geeft aan op welke gebieden hij ondersteuning verwacht.

Positief is dat de hoogbegaafde leerlingen naar zijn medeleerlingen toe een ondersteunende rol kan vervullen ('peer tutoring'). We moeten hier toch ook wijzen op mogelijke risicofactoren. De 'uitzonderingspositie' die bepaalde hoogbegaafde leerlingen innemen kan soms ongewenste sociale consequenties veroorzaken. Sociale isolatie, uitsluiting en pestgedrag kunnen voorkomen. De school heeft bijzondere aandacht voor deze

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

fenomenen en mogelijke signalen worden steeds ernstig genomen. Het 'onderpresteren' van hoogbegaafde leerlingen kan hier een oorzaak vinden: de hoogbegaafde leerling gaat zijn prestaties bewust laag houden of 'terugschroeven' om aansluiting te vinden bij de klasgenoten.

- **Begeleiden van hoogbegaafden die onderpresteren**

De meeste hoogbegaafde leerlingen die onderpresteren hebben een beperkte interesse in het schoolse gebeuren, als ze de school maar doorkomen.

De daarmee gaande verveling kan leiden tot allerlei vormen van probleemgedrag, zoals andere leerlingen van hun werk afhouden of overdreven veel aandacht van de leerkracht vragen. Of kan leiden tot depressieve gevoelens en zelfmoordneigingen. Leerlingen leiden aan angsten, ontwikkelen tics en allerlei gezondheidsproblemen zoals slapeloosheid, hoofdpijn, buikpijn,...

De interesse en motivatie van de leerlingen kan gestimuleerd worden door aangepaste feedback van een vertrouwensfiguur op school.

De leerling krijgt de gelegenheid om aan een gekozen activiteit te werken. De rest van de dag werkt de leerling aan zijn aangepast programma. Voorwaarde is dat de leerling tijdens zijn keuzemomenten anderen niet stoort met zijn gedrag of zelfgekozen werk. Een onderdeel dat op die dag gepland staat wordt geheel afgerond en de kwaliteit moet goed zijn. De eisen die aan de leerling worden gesteld, worden langzaam verhoogd.

Als de motivatie van de leerling verbetert, wordt langzaam aangesloten bij het onderwijsaanbod voor hoogbegaafde leerlingen.

Dit is ook het moment waarop de leerling in gesprek kan gaan over het 'onderpresteren'. Na enig doorvragen zal de leerling aangeven, dat de stof saai was, hij te lang moest wachten op medeleerlingen,... Met de leerling worden afspraken gemaakt hoe de leerling de leerkracht benadert als de verveling weer dreigt toe te slaan.

Als er meerdere begaafde leerlingen in de groep zitten is het goed om ze samen te laten werken zodat ze zich met ontwikkelingsgelijken kunnen identificeren. Samenwerken met leerlingen van een ander ontwikkelingsniveau blijft belangrijk om te voorkomen dat ze buiten de groep vallen³⁶.

---

³⁶ <http://members.home.nl/stoffele/infohoogbegaafd.htm#Hoogbegaafdheid>

1.3 Ouders

De contacten tussen ouders van hoogbegaafde leerlingen en school lopen niet altijd even soepel. Er kunnen gemakkelijk conflicten ontstaan door verschil in ervaring en inzichten van ouders en leerkrachten³⁷.

Ouders worden daarom zo actief mogelijk betrokken in het zorgtraject van de hoogbegaafde leerling. Er wordt gestreefd naar een afstemming van de initiatieven op de school en de ondersteuningsmogelijkheden die de thuissituatie kan bieden.

Dit kan best zo concreet mogelijk in de vorm van adviezen door de school of het CLB³⁸.

Enkele voorbeelden: “Wat best wel te doen?”.

- Stimuleer zelfstandigheid.
- Geef voldoende feedback over het gedrag van het kind, ook al zijn de resultaten uitstekend.
- Leer je kind humor te gebruiken om de situatie te deblokken.
- Zorg voor een eigen plekje, waar het kind zich ongestoord kan concentreren, experimenteren,... zonder voortdurend te moeten opruimen.
- Leer je kind om zijn gevoelens te respecteren en ze precies te benoemen.
- Stimuleer je kind om ook een breed netwerk van relaties op te bouwen naast diepgaande vriendschappen.
- Leer je kind dat het er niet op aankomt gelijk te halen maar de kernvraag is: ‘wat kan er veranderen?’ Leer je kind om kritiek en ongenoegen positief te formuleren.
- Sommige hoogbegaafde kinderen zetten het gezin behoorlijk onder druk. Wapen je hertegen.
- Treed consequent op bij het overtreden van regels.³⁹
- Wees alert voor het gegeven dat je kind zich gedurende lange tijd zou kunnen isoleren. Spreek hierover met je kind.

Enkele voorbeelden: “Wat best niet te doen?”.

- Spreek nooit negatief over school of CLB in aanwezigheid van je kind.
- Schuif maatregelen niet op de lange baan.
- Denk niet dat deskundigen het in je plaats zullen oplossen.
- Loop niet te koop met de prestaties van je kind.
- Behandel je kind niet als een volwassene.
- Vergelijk je kind niet met anderen.

---

³⁷ Libot D, (Hoog)begaafde leerlingen op de basisschool, Radi-zorgproject, Hasselt, blz.36

³⁸ Een praktisch boek in dit verband is: D’hondt C., Van Rossen H., Hoogbegaafde kinderen opvoeden. Praktische gids voor de sociaal-emotionele begeleiding van hoogbegaafde kinderen en jongeren, Garant, Antwerpen, 2010

³⁹ Zie ook: Trujillo Hidalgo S., ¿Justifican las altas capacidades un mal comportamiento?, Centro de psicología de atención a las altas capacidades, Málaga, 2010. Een pleidooi voor duidelijke en klare afspraken in het belang van het kind zelf en met respect voor zijn directe omgeving.

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

- Waardeer je kind niet alleen voor zijn talenten, ook voor de inspanningen die het levert.
- Leg je kind niet voortdurend het zwijgen op.
- Vermijd dwang en autoritaire bevelen.

Algemeen is de thuissituatie een voornamelijk factor. Zo maakt het een groot verschil uit of de zorg voor de hoogbegaafde leerling het enige ‘probleem’ is of er daarnaast nog problemen zijn die de thuissituatie extra belasten.

Ongeacht de socio-economische status stellen we ook aanmerkelijke verschillen in schoolbetrokkenheid bij ouders vast. De opleiding van de ouders kan een rol spelen voor een passende ondersteuning van het hoogbegaafde kind thuis. Ouders van hoogbegaafde leerlingen kunnen zelf ook hoogbegaafd zijn. In de interacties met school en CLB kunnen ook zij net als hun kinderen soms als betweterig en veeleisend ervaren worden⁴⁰. Deze ouders worden dikwijls minder ernstig genomen door CLB en school terwijl ze gewoon een hulpvraag formuleren over een kind dat ze thuis ‘anders’ ervaren. Hoogopgeleide ouders krijgen dikwijls te horen dat ze te hoge eisen stellen aan hun kind, terwijl ze gewoon willen weten wat ‘normaal’ is⁴¹.

Gezinnen verschillen ook duidelijk in (financiële) mogelijkheden: denken we maar aan de aanschaf van computerapparatuur, compenserende software (programma’s), het beoefenen van bepaalde hobby’s, de verplaatsing naar bepaalde bijeenkomsten (bijvoorbeeld zelfhulpgroepen) en de tijd die hiervoor ter beschikking staat, het organiseren en betalen van individuele hulp bijvoorbeeld bij het samen voorkomen met een leerstoornis, ...

1.4 CLB

Het CLB heeft de taak om in samenspraak met alle participanten afstemming te zoeken tussen de onderwijs- en ondersteuningsnoden van de kleuter met ontwikkelingsvoorsprong of hoogbegaafde leerling en de specifieke school- en thuissituatie.

Het CLB wordt betrokken bij de uitvoering en evaluatie van de maatregelen uit de adviesfase. Dit kan via het zorgoverleg op de school of op vraag van school, leerling en/of ouders.

Bij het overslaan van een leerjaar of bij vervroegde doorstroming naar het lager of secundair onderwijs worden de vorderingen en de aanpassing aan de nieuwe klasgroep opgevolgd. Er wordt alert gereageerd wanneer er door de school signalen worden gemeld die kunnen wijzen op een dalende motivatie, sociaal-emotionele moeilijkheden, pestgedrag, enzovoort.

1.5 Samenwerking met externe partners

---

⁴⁰ Walgraeve T., CLB-traject bij vermoeden van Hoogbegaafdheid, Bekina-congres 2006, blz.9-10

⁴¹ Kieboom T., Wetenschappelijke beoordeling protocol ‘diagnostiek bij vermoeden van hoogbegaafdheid’, Onuitgegeven document, Ministerie van Onderwijs en Vorming, Brussel, 2011

Uitbreiding van zorg – fase 2

Vermoeden van (hoog)begaafdheid

Het CLB kan de ouders en de school informeren over de websites van verenigingen en zelfhulpgroepen waar men terecht kan voor informatie en ondersteuning zoals:

- www.bekina.org
- www.cbo-antwerpen.be
- www.devirtueleklas.eu/hoogbegaafdheid.html
- www.eduratio.be
- www.hoogbegaafd.nl
- www.hoogbegaafdvlaanderen.be
- www.hulpbijhoogbegaafdheid.be
- www.katho.be
- www.leerlingdiff.web-log.nl
- www.letop.be
- www.mensa.be
- www.ond.vlaanderen.be
- www.respona.be/impact.html
- www.migent.be

Bij het samengaan van hoogbegaafdheid en een leer-, ontwikkelings-, gedrags- en/of emotionele stoornis (zie theoretisch deel: comorbiditeit) kan het CLB de rol van draaischijf op zich nemen. De externe hulp kan al dan niet in schoolverband worden verleend. Een goede afstemming tussen de begeleiding in de school en het aanbod van externe hulp wordt nagestreefd.

2 Globale evaluatie en cyclisch verloop

3 Niet-limitatief overzicht van mogelijk handelen

Voorbeelden:

- binnen- en buitenklasdifferentiatie;
- didactische werkvormen;
- werken met een handelingsplan waarbij de genomen maatregelen voor de hoogbegaafde leerling worden geïnventariseerd en er afspraken worden gemaakt met betrekking tot evaluatie en bijsturing;
- opstarten door het CLB van een kortdurende begeleiding voor ouders en/of hoogbegaafde leerling bij ervaren sociaal-emotionele moeilijkheden;
- doorverwijzen naar externe begeleiding bij complexe problemen of bij het samengaan van hoogbegaafdheid met leer-, ontwikkelings-, gedrags- en/of emotionele stoornissen;
- overstap naar een andere school met meer mogelijkheden om tegemoet te komen aan de opvoeding- en onderwijsbehoeften van de hoogbegaafde leerling;
- deelname aan olympiades;

Uitbreiding van zorg – fase 2
Vermoeden van (hoog)begaafdheid

- in contact brengen met clubs, verenigingen waar de hoogbegaafde leerling 'ontwikkelingsgelijken' kan ontmoeten en ervaringen delen.